

1814. febr. 27-én írt egy rövid, de megható levelet a tanácshoz, hogy ha már nem fogadják el kiadásra a munkáját, küldjék neki vissza a kéziratot »*ut eius editionem pro consolatione senii mei ipse procurare valeam.*«¹ Kurbély természetesen megtette legalább ezt, és hogy megédesítse az agg tudósnak ezt a szomorú visszautasítást egy régebbi rendelet értelmében² nagy dicsérettel jutalmazta nemes fáradságos igyekezetéért.³

CSÁSZÁR ELEMÉR.

KÖLCSEY KIADATLAN LEVELEI.

A Nemzeti Múzeum irodalmi levéltárában hat levele őriztetik Kölcsey Ferencznek, mely közül csak egy — az Ormos Lászlóhoz intézett — jelent meg az Angyal Dávid által sajtó alá rendezett munkái X. kötetében. Őt még ismeretlen. Ezek Kölcsey utolsó éveiből valók. Még jóval előbbi keletű az, mely *Horvát* István irodalmi hagyatékában van meg és Álmosdon 1813. augusztus 13-án kelt. Élénken visszatükrözteti e levél, mint gondolkodott Kölcsey ama barátságáról, mely őt Vitkovics-hoz, Szemere Pálhoz és Horvát Istvánhoz fűzte. A *Kölcsey* Antoninához írt néhány sor arra vet világot, mily jósággal viseltetett Kölcsey rokonai iránt. Nagyobb érdekű az, mit *Kerekes* Ferencz tanárhoz intéz, mikor az »*Értekezés és kitérések*« című művét megküldi. Az akkor napirenden volt nyelvészeti kérdésekkel foglalkozik ezekben. Kölcsey is ellentétbe helyezkedik az Akadémiával, mert még korán tűzött pályadíjat a magyar nyelv gyökérszavaira. E pályadíjat tudvalevőleg Dr. Engel József nyerte meg *A magyar nyelv gyökér szálaíró 1839. Budán* megjelent művével. A IV. számú levelen nincs jelezve, hogy ezt kihez írta, de tekintetbe véve, hogy a levélben Kölcsey megemlíti, hogy az általa szükségelt könyvek árát vagy készpénzben, vagy kéziratban az »*Emlény*« számára fogja törleszteni, részemről biztosan veszem, hogy e levelet *Heckenast* Gusztávhoz írta, kinek 1837 és 1838-ban megjelent *Emlényében* közli Kölcsey utolsó műveit. Az V. számú levelet *Kossuth* Lajoshoz intézte Kölcsey. Ehhez csatolva van Szatmármegye harmadik felirata az ifjak ügyében. E levélben betekintést nyerünk ama kérdésekbe is, melyek akkor az országot foglalkoztatták. Kölcsey mindegyikről megemlékezik néhány szóval bár, de jellemzően, miből álláspontját is megismerjük. A VI. levélből megismerjük egy újabb vonását Kölcseynek, ki oly készséggel

¹ Az eredeti levél u. o.

² U. o. H. T. 1811: 14212.

³ J. leirat a pozsonyi főigazgatóhoz.

kelt mindenkinek pártjára, ha módjában állott valakinek érdekeit előmozdítani.

Ime a levelek:

I.

Horvát Istvánnak Kölcsey Ferencz forró idvezletét!

Csak egy rövid levélkét, Nagy Férjfiú, mellyen unalom nélkül végig nézhess: Kállaim, ki ezelőtt Pozsonyban lakott, most megyen Pestre, 's olyan fő mint az övé szeret nemzetünknek elsőjivel ismerkedni. Ezen kevés sorok emlékeztessenek Téged én reám, 's mutasd ezen Barátomhoz is azon hajlandóságot, mellyet egykor erántam mutatni méltóztattál. Én sohasem érzettem magamat érdemesnek arra, hogy Néked az legyek 'a mi Vitkovics és Szemere voltak; örvendek mégis, hogy bizonyos értelemben elmondhatom azt 'a mit egyszer Gellert Rabnernek írt: A' Ti véletek való társalkodás bizonyosság nékem szívem jóságáról 's helyes voltáról izlésemnek. Vidd meg idvezletemet Vitkovicsnak is, 's tegyed azt, hogy Kállaim őtet is ismerhesse. Élj szerencsésen.

Álmosd, August. 13 d. 1813.

II.

Nagykáról, Martius 11 d. 1836.

Kedves Antonine, leveledet 's ajándékodat vevém sok örömmel. Jól esik látnom, hogy naponként elő haladsz, 's még jobban esett leveledből olvasnom, hogy minapi intéseim' követését ígеред. Tedd azt kedves Leányka; 's hidd el, hogy a' jólgondolt intést készen követni idvességre visz. Édes Apád kérésemre, de saját hajlandóságát is követve meghatározta, hogy Pesten maradásodat meghosszabítja. Élj szerencsésen; s vidd meg üdvezletemet tiszteletre méltó Nevelőidnek. Szívemből óhajtom, hogy ha majd Pestre felmegyek jónál és dicséretesnél egyebet rólad ne halljak. Öllelek.

Borítékczim: Kölcsey Antoniának Pesten.

Kölcsey Ferencz.

III.

Vettem Sept. 1-ső napján. 1836. K. F. m. k.
Nagy Károl, August 27 a. 1836.

Nagy tekintetű Professor úr!

Emlékező tehetségem, hála Istennek, sohasem volt igen gyenge. Kevésbé nevezetes férjfiakra is vissza tudok emlékezni, annyival inkább olly jelesre, mint Professor úr, kit még iskolai pályáján társai sorából kiteszőnek becsülve ismertem. Későbbben, midőn hajlandóságom engem is a' magyar literatura szívébe vonzott, lehetetlen vala részvétellel nem szemlélnem a' Professor úr által Virgil Georgikonjából kiadott fordítási mutatót; de lehetetlen vala egyszersmind nem sajnálnom, hogy illy kezdet után szűk körünkől magát ismét kivonni látszaték. A' tegnapi vett becses

munka bizonyítja: mikép Professor úr nem vetette el nyelvünk gondját. Mert bizony hosszú 's állandó vizsgálat teheté azt, hogy publicumunk előtt illy valamivel felléphessen.

Gyülésünk van, 's időm sincs, hogy az előttem nagyérdékű könyvet egyszerre elolvashassam; lehetetlen vala mégis megállanom, hogy imitt amott bele ne nézzek, így a' kitérések közül némellyeket előlegesen keresztül futottam. Akadtak szemembe, miket én másképen hiszek; de a' legnagyobb véleményi különbség sem tehetné, hogy tiszteletemet megtagadjam azon philosophi mély és józan tekintettől, melyet Professor Úr a' nyelvtudományra vetett. Különösen nagy becsben áll előttem a' berekesztés; 's alig várom, hogy gyűléseink végével időm legyen a' könyvnek studiummal leendő olvasására adnom magamat.

Az akadémia ez idén a' nyelv gyöksszavainak előszámlálását tévé jutalom kérdéssé. Azt hiszem: igen korán! Mert, mint Professor Úr is megjegyzi, a' gyökszó kitalálás nem olly könnyű, mint pl. azt Kresznerics gondolta. Gyökereinket csak azután lesz lehetséges összeszedni, ha sok olly elődolgozások lesznek, mint ez a' könyv, miért köszönetemet ezennel bemutatom.

Az említett kérdésre öt vagy hat verseny felelet jött be; s közülök csak egy érdemlély figyelmemet. Ez philosophi elvekre igyekszik állítani épületét; 's bár elveiben sok helyt különbözöm; de a' lélek, mellyel bevezetését írta, minden esetre tiszteletemet kívánta. Mért óhajtom: bár Professor Úr is fellépett volna e' versenyre; vagy ha azt nem tette: bár szakadatlan futná-e' pályát, mellyet munkájával megkezdett. Nyelvünkben tudománnyal és philosophi lélekkel készült nyomozásokra nagy szükség van. Úgynevezett philologjaink a' paradigmák megtanulásán túl nem igen lépnek.

E' kapkodó olvasgatás mellett is, mellyre eddig érhettem, könnyen szemembe tűnt, mikép az *Ódom* végzet, mint szenvedő forma, 's az *ikes* igék *ikellen* formára hajtogatása sok helytt találkozik. Okát, miért történt így, az előbeszéd XI d. lapja megmondja.

Ez egész könyv biznyság, hogy Professor Úr a' maga elveit mily vizsgálatra építette; 's ily férjfit perfunctorie megczáfolni akarni, nevetségés igyekezet lenne. A' helyett tehát, hogy valami czáfolgatást csak próbálnék is: bátor vagyok némi rövid kérdést megfejtés végett előterjeszteni:

1. mennyire nagy a' különbség az *atom*, *etem* végzetű szenvedő forma 's a' factivum verbum közt?

2. az *odom*, *ödöm* végzet lehet e reciprocum és passivum verbum végzett egyformán?

3. lehet-e a reciprocum verbumból egyszersmind factivumot is csinálni? 's ha lehet, mellyik hajlítás jön elől, a' reciprocumot vagy a' factivumot jelentő-e?

4. ezen formákra nézve, mennyiben kielégítő az, mit eddig grammaticusaink pld. egyfelől a debreczeni grammatica, másfelől Révai és Horvát Ist. mondtak?

Én úgy hiszem itt még sok fejtegetni való van, valamint az *ikes*

igékre nézve is. Azonban úgy hiszem, hogy a' Révai iskolája által megállított paradigmák a' passivum és recíprocumra nézve helyesek, de természetekre 's a' factívumokhoz való viszonyokra nézve még felfedezéseket lehetne tenni. Az *ikes* igéket illetőleg Révai kétségkívül extremumra ment, vagyis inkább merném állítani: egyoldalulag vette a tárgyat. Azért szeretném, ha valaki megvizsgálná:

1. mi teszi azt, hogy némely activum verbumok csak passivummá váltokban veszik fel az *iket*; melyek ellenben két képen vesszük fel: vagy úgy, hogy passivumokká lesznek, vagy úgy, hogy csak közép igékké?

2. azon igék, melyek az *iket* felvén közép igék lesznek, mindnyájan olyanok-e, hogy az *iket* el is vethetik? 's azok, melyek elvethetik, az elvetés által megtarthatják! e közép igei jelentéseket, vagy activumokká változnak? 'S azt hiszem ez fontos: mert ha activummá változnak: akkor kétséget sem látszik szenvedni, hogy *ikes* korokban, azaz közép igei jelentésekkel, cselekvő forma szerint nem hajtogathatók.

Szerencsésnek tartanám magamat, ha ezen idevetett kérdésekkel azt nyerhetném, hogy Professor Úr az *ikes* igékről vizsgálódásait leírná, mert bizony grammatikánk ezen caputja még fejtetlen; 's én azt hiszem felfejtése nagyon fontos következményekre vezetne. Szegény Versegi e' részben tökéletesen legyőzöttnek tartatik. Ő nem tudá magát jól kimagyarázni; talán nem is volt maga magával teljes tisztaságban: de hogy rajta igazságtalanság történt: alig ha nem való.

Óhajtom: ne ez legyen utolsó találkozásunk levelekben. Azért becses válaszáért most és ezután könyörögvén, nagybecsű barátságába ajánlott tisztelettel maradok

alázatos szolgálja:
Kölcsey Ferencz.

IV.

Cseke, Octob. 20 d. 1836.

A' szépen kikészült és hibátlanul nyomtatott Emlényt a' több könyvekkel együtt örömmel vettem. Rotteck St. Lexiconának folyó füzetit Uraságod kegyességétől továbbra is várom.

Ez úttal óhajtanám birni Venturini *Chronik des XIX. Jahrhunderts* című munkáját, minek ára most 30 tallérra le van szállítva. Ezen levelemet megadó Simon Pál úr, unokámnak volt nevelője, az általveendő köteteket biztos alkalommal hozzám szállíthatná. A' kötetek árát akár készpénzben, akár ha úgy fog tetszeni kézirattal az Emlény számára lefizetni fogom.

Nagybecsű hajlandóságaiba ajánlott tisztelettel vagyok.

alázatos szolgálja:
Kölcsey Ferencz.

V.

Cseke, ápril 25. 1837.

Kedves Barátom, febr. 17-dikén költ igen becses leveledet köszönöm. Híreid 's érzéseid, miket a' levél éreztet, keserűk valának; de hiszen mi már az e' félét megszoktuk.

Az ifjak ügyében hozott ítélet mindent meghalad mit csak álmodhatánk is. Most az a' hír szárnyal, hogy a kir. tábla két bírása hivatalát e' miatt lemondá; Pestről talán többet fogok tudni.

Wesselényinek épen ma írtam, neki és Neked Kölcsey Gábor rokonom viszi soraimat; bár reájok választ is hozhatna! Bár hozna Tőled bőv adatokat és tudósítást minden tudni szükségesekről. Közgyűlésünk június 5-dikén kezdődik 's nagyon szeretném, ha úgy jelenhetnék meg ott, hogy a' tenni valókban ne lennék járatlan.

Márczius 6-iki közgyűlésünkre érkezett meg a' cancellária dorgáló levele az ifjak' ügyében tett első felírásunkra. A dorgálás ugyanaz, mely több megyékhez is érkezett. Darvay indítványt tett, hogy újabban is írjunk fel. Az Alispány Urak ezt nem akarták, hanem csak gravament akartak belőle a jövő diétára csinálni; mivel, úgy mondák, sokszorozott sikertelen felírás csak gyengességünket árulja el. Rövid vitatás után a' többség újabb felírást végzett. Azt ime idecsatolom.

A kir. tábla ítéletei ezen végzés napjának estéjén érkeztek meg. Megdöbbenésem a' váratlan igazságtalanságon nagy volt. Tanácsosnak tartám a' felírást az az napi végzés szerént készíteni el; s az ítéleteket jövő közgyűlésre hagyni fel, hogy lássam: több megyék mint kezdenek cselekedni. Azért kérek Tőled kimerítő tudósítást; mert én ez elszigetelésben itt keveset tudok meg.

Csanád ideája a' küldöttségről eredeti. De itt nálunk valami ilyen nem kivihető. Itt a magistrátusnak, 's mindenek felett a' két Alispánynak befolyása idéz mindent. Nemességünk számra nagy, befolyásra kicsiny.

A barsi dolgokról is kérek tudósítást t. i. a commissióról.

Mult mártiusi gyűlésünkre érkezett a' magyar nyelven készülő felírásokra nézve is külön cancelláriai decretum; mely ezen tárgyban még mult nyáron küldött felírásunkra válaszolhatott. De nálunk a' magyar nyelv ügye minden képzelet felett erősen áll. A' rendek nem tarták szükségesnek, hogy válaszoljanak; hanem maradtak a' nyelv felett.

Lapjaidból fájdalommal értem, hogy Zemplén a' magyar nyelv ügyét elhagyta, 's az 1805. 4. cikkre visszatért. Kérlek írd meg: hogy hány megye van jelenben, mely egyedül magyarul ír?

Dolgaid tudom sokak; de elszigeteltetésem tekintetéből nem vehetd nehezen: ha válaszolásra kényszerítlek. Érzem is, tudom, tessel valamit; de a közügyért, mert kérdéseim a' körül forganak, mindent.

Az erdélyi országgyűlésről, és arról, hogy oda az újabbi törvény-czikkelly által visszakapcsolatni rendelt partium megyék is meghivattak, mit mondotok Pesten. Én azt hiszem, nekünk e miatt fel kell kiáltani.

Mult gyűlésünk nagyon futtában ment véghez; innen tudósításom száraz volt. Aztán nálunk különben is vitatkozások nem igen vagynak.

Midőn felírás végeztetik is, rend szerént egyes indítványra conclamatió által végeztetik el.

Lapjaidra a' fizetés a' nemesi pénztárból valósággal assignáltatott. Reméllem, eddig kézhez is vevéd. Minden esetre erről kívántalak tudósítani.

Élj szerencsésen, 's haladj elő nehéz és kedvetlen, de közshasználú 's minden jó kebel előtt tiszteletreméltó pályádon. Öllek hív barátsággal.

Kölcsey Ferencz.

VI.

Cseke, julius 25. 1838.

Tisztelt barátom,

Ecsedi Károl, földmérő praktikáns, kit két év olta, mint becsületes, jó ifjat ismerünk, óhajtana Pestre menni, hogy tanulmányát ott végig tanulja. Szegényebb lévén, mint sem költségeit magától megbírja: jótét lenne reá nézve, ha valamely ifjú mellé prefectusnak felvételének. Örömet segítenék rajta; 's ezen indulat teszi, hogy barátomat, kinél ifjak szoktak kosztban lenni, 's ki az universitásbeli tanítók közül többekkel baráti viszonyban áll, kérjem: méltoztassék pártjára kelni, 's számára prefectusi helyet kieszközölni. A' szükölködő, de jó ifjú hálája fogja kegyességét viszonzni.

Szemere Pali tegnap érkezett hozzám; így örömem van hosszú elválás után ismét láthatni. Wesselényi is e' vidéken tartózkodik.

Engedje meg tisztelt barátom, ha e' rövid sorokkal talán alkalmatlanságot okozok; de én soha sem szoktam tétovázni, ha nemesszívű embert valakinek részére kell felszólítanom.

Ölelem változatlan barátsággal.

Kölcsey.

Borítékzím: Tekintetes Waltherr László úrnak Pest.

Közli: NAMÉNYI LAJOS.

